

компонентів під час створення гармонійного середовища життєзабезпечення людини. Вирішення комплексних екологічних аспектів внаслідок проектування просторово-предметного середовища безпосередньо впливають на фізичне, психологічне, і соціальне здоров'я як окремої людини, так і суспільства загалом. Теоретичні положення дизайнерського мислення, діяльності та творчості роблять цінний внесок у розвиток гармонійного формування і мають визначальний характер для появи нового екологічного мислення і розуміння завдань проектної культури загалом.

Процес дизайнерського проектування просторово-предметного середовища з урахуванням екологічного чинника носить ітераційний характер, тобто під час його здійснення необхідне послідовне уточнення рішень, прийнятих на найбільш ранніх стадіях проектування на основі аналізу отримуваних конкретизованих рішень. Своєю чергою ітераційний характер проектування потребує багатоваріантності проектних рішень. Особливу роль при цьому відіграє система обмежень, які визначаються індикаторами стану довкілля, держстандартами, дефіцитністю матеріалів, конструктивними рішеннями, існуючими технологіями виготовлення.

Висновки. Пізнання закономірностей формування просторово-предметного середовища з урахуванням екологічного чинника, взаємозв'язків між людиною, середовищем та іншими структурно-функціональними компонентами в дизайні середовища, дають підстави вважати, що їх використання сприятиме забезпеченню комфортних і безпечних умов життєдіяльності.

Література

1. Голубець М.А. Середовищезнавство (інвайронментологія) / М.А. Голубець. – Львів : Вид-во "Манускрипт", 2010. – 176 с.
2. Мигаль С.П. Проектування меблів : навч. посібн. / С.П. Мигаль. – Львів : Вид-во "Світ", 1999. – 215 с.
3. Назарук М.М. Соціологія : словник-довідник / М.М. Назарук. – Львів : Вид-во ВНТА, 1998. – 172 с.
4. Орлова О.О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 05.01.03 – Технічна естетика (мистецтвознавство) / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Харків, 2003. – 20 с.

Мигаль С.П., Сомар Г.В., Сомар Т.А. Экологический фактор в дизайне пространственно-предметной среды

Рассмотрена проблема дизайна среды с учетом экологического фактора в контексте новых технологий дизайнерского проектирования и устойчивого развития. Представлена классификация экологических факторов, концептуальные положения и экологические стратегии формирования пространственно-предметной сбалансированной среды.

Ключевые слова: экологический фактор, дизайн, пространственно-предметная среда, антропоэкология.

Mygal S.P., Somar G.V., Somar T.A. Ecological factor in the design of space-subject environment

The article discusses the problem of design environment, taking into account ecological factor in the context of new technology design planning and sustainable development. Filed classification of ecological factor, conceptual and environmental strategy formation of spatially-subject balanced environment.

Keywords: ecological factor, design, space-subject environment, anthropoecology.

УДК 314:911.373

Асист. Т.Д. Гром'як – Львівський національний аграрний університет

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ТА РОЗСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВЩИНИ

Розглянуто рівень та динаміку показників, що відображають демографічну ситуацію і розселення сільського населення Львівської області, здійснено поділ районів області на групи за основними характеристиками розселення.

Ключові слова: демографічна ситуація, народжуваність, смертність, природний приріст, розселення, сільська місцевість, сільське населення.

Постановка проблеми. Людина є суб'єктом усіх змін, які відбуваються у суспільстві. Зміцнення економіки, підвищення рівня соціально-економічного розвитку територій тощо здійснюються на благо людини і завдяки людині, завдяки її праці, творчим здібностям, бажанням. Таким чином, людина, її життя, інтереси, сподівання стоять в центрі соціально-економічних перетворень у країні, зокрема й на селі. Тому демографічна ситуація та розселення є важливою ланкою у вивченні практично всіх питань суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демографічні аспекти розвитку суспільства вивчали такі науковці, як: О. Богуцький, О. Варецька, І. Гнибіденко, В. Дієсперов, О. Здоровцов, Е. Лібанова, М. Малік, С. Пирожков, В. Піскунов, О. Позняк, О. Шпикуляк, К. Якуба та інші. Питання суті, структури, особливостей формування та функціонування розселення в Україні досліджували такі науковці, як: Г. Анісімова, Я. Бондаренко, В. Валів, Т. Дагаєва, В. Джаман, А. Доценко, В. Загородній, О. Заставецька, Б. Заставецький, Ф. Заставний, П. Коваленко, С. Ковальов, М. Ковтонюк, В. Ковтун, О. Константинов, Л. Корецький, К. Космачов, О. Краснопольський, Д. Крисанов, О. Мінц, С. Мохначук, О. Назаревський, М. Петрига, Ю. Пітюренко, В. Покшишевський, А. Степаненко, О. Топчієв, М. Фашевський, Г. Фтомов, Б. Хорєв, О. Шаблій, Л. Шепотько та інші.

Мета роботи – охарактеризувати демографічну ситуацію та основні параметри розселення сільського населення Львівської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо об'єкта нашого дослідження – сільської місцевості Львівської області, то протягом 1996-2010 рр. спостерігалось поступове зниження чисельності всього населення Львівщини. Причому до 2003 р. зниження чисельності сільського населення було дещо меншим, ніж у міських жителів, а в 2003 р. відбувся стрибок графіків ланцюгових темпів зростання і чисельність селян стала знижуватись набагато швидше, ніж городян. Хоча самі по собі темпи зниження чисельності сільського населення впродовж 2006-2010 рр. втрачали свою потужність. Таким чином, у 2010 р., порівняно з 2009 р., чисельність сільського населення Львівської області знизилась лише на 0,41 %.

Загалом чисельність населення Львівської області знизилась на 203,6 тис. осіб або на 7,40 %, зокрема чисельність міського населення в області скоротилась на 126,4 тис. осіб або 7,55 %, а сільського – на 77,2 тис. осіб або 7,16 %. Така ситуація призвела до перерозподілу населення Львівщини за територіальною ознакою, тобто до поступового зменшення частки

сільського населення та відповідного зростання частки міського населення, або підвищення рівня урбанізації області. Протягом 1996-2010 рр. частка сільського населення у структурі населення області спочатку мала тенденцію до збільшення, у 2002 р. питома вага селян у структурі населення Львівщини була рекордною (40,7 %), а далі вона почала поступово знижуватись і у 2010 р. вже становила 39,3 %.

Поряд із загальним зниженням чисельності населення Львівщини, як міського, так і сільського, відбувається скорочення людності сіл. Так, протягом досліджуваного періоду середня людність сіл скоротилась у всіх районах області. Найбільш відчутно це проявилось у Перемишлянському (14,53 %) та Жидачівському районах (11,92 %). Лише у наближеному до Львова Пустомитівському районі середня людність села зросла на 37 осіб (4,04 %).

Показники середньої людності села та відстані між селами характеризують розселення, а воно своєю чергою тісно пов'язане та певною мірою визначає характер територіального розміщення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури. Тип розселення у сільській місцевості Львівської області можна охарактеризувати у табл. 1.

Табл. 1. Розподіл районів Львівської області на групи за середньою людністю сіл та відстанню між ними, 2010 р.

Район	Середня людність села, осіб	№ групи	Середня відстань між селами, м	№ підгрупи	Район	Середня людність села, осіб	№ групи	Середня відстань між селами, м	№ підгрупи
Бродівський	541	1	3433	1	Перемишлянський	347	1	3248	1
Буський	346	1	3392	1	Пустомитівський	952	2	3002	1
Городоцький	381	2	3260	1	Радехівський	524	2	4072	2
Дрогобицький	591	2	3071	1	Самбірський	548	2	2954	1
Жидачівський	920	1	4037	2	Сколівський	646	2	5268	2
Жовківський	377	1	2969	1	Сокальський	590	2	3943	1
Золочівський	443	1	2844	1	Старосамбірський	551	2	3364	1
Кам'яно-Бузький	392	1	3202	1	Стрийський	852	2	3397	1
Миколаївський	463	2	3402	1	Турківський	644	2	4284	2
Мостиський	807	1	3441	1	Яворівський	503	2	3420	1

Джерело: власні розрахунки та [1-3].

За показниками середньої людності за загальноприйнятою класифікацією села поділяються на малі (до 500 осіб), середні (від 500 до 1000 осіб) та великі (понад 1000 осіб). У Львівській області районів з великими селами немає, зі середніми налічується 12 районів, а малих – 8.

За середньою відстанню між селами райони Львівщини можна розділити таким чином: $\bar{x} = (x_{\max} - x_{\min}) / 2 = (5268 - 2772) / 2 = 4020 (м)$

Отже, райони, в яких відстань між селами менша ніж 4020 м, віднесемо до I групи (з більшою щільністю сіл), а райони з відстанню між селами

понад 4020 м – у II групу (з нижчою щільністю сіл). Загалом за двома проаналізованими ознаками райони Львівщини можна поділити на три групи, оскільки жоден район області не потрапив до IV групи, що повинна об'єднувати малі села, не надто щільно розміщені між собою (табл. 2).

Табл. 2. Групи районів Львівської області за середньою людністю сіл та відстанню між ними, 2010 р.

Малі села щільно розміщені між собою	Середні села щільно розміщені між собою
Бродівський	Городоцький
Буський	Миколаївський
Жидачівський	Пустомитівський
Жовківський	Самбірський
Золочівський	Сокальський
Кам'яно-Бузький	Старосамбірський
Мостиський	Стрийський
Перемишлянський	Яворівський
Середні села не надто щільно розміщені між собою	
Дрогобицький	
Радехівський	
Сколівський	
Турківський	

Географічне розміщення типів розселення у сільській місцевості Львівської області відобразимо за допомогою картограми (рис.).

Рис. Типи розселення у сільській місцевості Львівської області

Отриманий розподіл відображає залежність розселення від рельєфу території та природно-економічних зон, які є визначальним чинником для розміщення підприємств основної галузі сільських територій – аграрної. Таким чином, до I типу розселення потрапили райони, які розташовані на височинах (200-300 м н. р. м.) переважно у зоні Полісся і частково в Лісостепу. До II типу розселення належать райони, котрі розташовані на височинах (200-500 м н. р. м.), і майже рівномірно розташовані у зоні Лісостепу та Передкарпаття, а найменш чисельна III група складається з районів, що розміщені переважно в Українських Карпатах. Значний вплив на зміну чисельності населення має природний та механічний рух населення. Природний рух насе-

лення характеризується насамперед коефіцієнтами народжуваності, смертності та природного приросту.

У сільській місцевості Львівської області протягом 2003-2009 рр. спостерігалось чітке зростання народжуваності (2,8 пункти), дуже неодноразовні зміни смертності на цій території (лише починаючи з 2007 р., коефіцієнт смертності почав знижуватись, і у 2009 р. проти 2007 р. він знизився на 1,0 пункти). Внаслідок перевищення коефіцієнта смертності над коефіцієнтом народжуваності у сільській місцевості Львівщини відбувалось природне скорочення населення протягом усього досліджуваного періоду. Воно не має чітко виділеної тенденції, але впродовж 2007-2009 рр. внаслідок зниження смертності селян коефіцієнт їх природного зниження у Львівській області дещо (2,5 пункти) зменшився. Щодо типів розселення, то райони III групи відзначались протягом 2003-2009 рр. найнижчим природним спадом населення, а у районів I групи коефіцієнт природного приросту населення був найменшим.

Соціальні програми виплати матеріальної допомоги матерям за народження дитини, відсутність робочих місць, традиції, більша покора релігійним заборонам на аборт сприяють тому, що у сільській місцевості на 1000 жінок народжується майже на 10 дітей більше, ніж у міських поселеннях. До того ж і в сільській місцевості, і в міських поселеннях народжуваність має тенденцію до зростання.

Стосовно вікових характеристик матерів, то в усіх поселеннях Львівської області жінки народжують переважно у віці 20-24 роки. Хоча в останні роки матері дещо постаршали: на 36,34 % у сільській місцевості зросла кількість народжених на 1000 матерів у віці 25-29 років; на 42,97 % – у віці 30-34 роки; на 52,00 % – у віці 35-39 років. Загалом, у селах народжують більше жінки віком до 30 років, а в містах – старші 30 років.

Мабуть, сам спосіб життя у містах і селах дещо відрізняється: городянки для початку хочуть знайти роботу, влаштувати свій побут, а вже тоді народжувати дітей, а сільські жительки на перше місце ставлять сім'ю, домашній затишок, який вони не уявляють без дітей. Народжуваність також значно залежить від сімейного стану жінок, адже у нас ще існують такі перепони, як осуд близьких чи знайомих, заборона церкви, навіть літературні традиції, що стримують народжуваність поза шлюбом.

На Львівщині у сільській місцевості розпадається кожен третій, а деколи і четвертий шлюб. При цьому розлучень в окремі роки більше то в районів I групи (з малими селами щільно розміщеними між собою), то II групи (з середніми селами щільно розміщеними між собою), то в III групи (з середніми селами, не надто щільно розміщеними між собою). Також протягом аналізованого періоду (2003-2008 рр.) у районів I групи намітилась позитивна тенденція до збільшення кількості шлюбів на одне розлучення, а районів II та III груп навпаки кількість розлучень зростає. Протягом 2003-2009 рр. помолодшав вік померлих у сільській місцевості Львівщини. Так, зросла частка померлих чоловіків віком 45-49, 50-54 та 70 років і старші, а жінок – 0-4, 30-34, 40-44, 50-54 та 70 років і старші.

Причини смерті найрізноманітніші. У Львівській області і в міських поселеннях, і в сільській місцевості найпоширенішими причинами смерті є хвороби системи кровообігу (62,89 % у міських поселеннях та 67,60 % у сільській місцевості серед усіх причин), новоутворення (15,15 % та 9,36 % відповідно), а серед чоловіків ще виділяються травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників (8,61 % та 9,24 %). Щодо окремих вікових груп, то молодші працездатного віку і чоловіки, і жінки помирають переважно від окремих станів, що виникають в пренатальному періоді (38,12 % у міських поселеннях та 33,99 % у сільській місцевості), природжених вад розвитку, деформації та хромосомних аномалій (27,63 % та 22,88 %), від травм, отруєнь та деяких інших наслідків дії зовнішніх чинників (10,50 % та 16,34 %), а дівчатка у сільській місцевості ще помирають від інфекційних та паразитарних хвороб (11,27 %).

Аналіз причин смертей осіб працездатного віку підтверджує, що погана екологія, напружений графік роботи, порушення режиму харчування, досить істотно впливають на переважання частки новоутворень та хвороб органів травлення серед причин смертей у міських жителів обох статей. Зате нездоровий спосіб життя на селі спричиняє переважання на цій території зовнішніх, часто насильницьких, причин смертей (травм, отруєнь та деяких інших наслідків дії зовнішніх чинників), а також через хвороби системи кровообігу.

Крім природного руху, на зміну чисельності населення значний вплив має механічний рух населення. Внаслідок переміщення змінюється структура населення на території як вибуття, так і прибуття мігрантів. Найбільш сприятливою є ситуація у районах II групи, в яких прибуття переважає над вибуттям, окрім цього, позитивне сальдо міграції зросло у 2009 р. порівняно з 2008 р. На протилугу цьому у районах I групи переважає вибуття населення з цієї території, хоча у 2009 р. ситуація дещо покращилась: негативне сальдо міграції зменшилось проти 2008 р. на 0,3 пункти.

Узагальненою кількісною характеристикою вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство та економіку невиробничим населенням, є демографічне навантаження. Негативні процеси у природному та механічному русі населення сільської місцевості Львівської області стали причиною високого демографічного навантаження, причому в усіх аналізованих групах районів навантаження особами, старшими працездатного віку, вище, ніж навантаження особами молодше працездатного віку, яке досі зменшується. Це ще раз підтверджує переважання в складі сільського населення осіб пенсійного віку.

Мабуть, внаслідок зростання народжуваності у сільській місцевості Львівщини намітився процес зниження демографічного навантаження, причому у всіх групах районів за розселенням відхилення цього показника у 2009 р. проти 2003 р. становило приблизно 15,5 %.

Висновки. Таким чином, у сільській місцевості Львівської області намітились незначні позитивні зрушення у відтворенні населення, але всі проблеми демографічної кризи, які нагромаджувались не один десяток років, вирішити за кілька років неможливо. Тому на сьогодні є актуальним завданням

всіляко закріпити й розвинути отримані досягнення, надавши їм рис незворотності й сталої тенденції у кожній групі аналізованих районів.

Література

1. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік / Головне управління статистики у Львівській області, 2010. – Ч. I. – 521 с.
2. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік / Головне управління статистики у Львівській області, 2010. – Ч. II. – 282 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.stat.lviv.ua>.

Громьяк Т.Д. Демографическая ситуация и расселение сельского населения Львовщины

Рассмотрены уровень и динамика показателей, отражающих демографическую ситуацию и расселение сельского населения Львовской области, осуществлено разделение районов области на группы по основным характеристикам расселения.

Ключевые слова: демографическая ситуация, рождаемость, смертность, естественный прирост, расселение, сельская местность, сельское население.

Gromyak T.D. The demographic situation and the resettlement of the rural population of Lviv region

Examined the level and dynamics of indicators of the demographic situation and the resettlement of the rural population of Lviv region, carried on division of areas of the main characteristics of the settlement.

Keywords: Demographic situation, fertility, mortality, natural growth, resettlement, rural areas, rural population.

УДК 336.145

*Докторант Н.В. Кузьминчук, канд. екон. наук –
НТУ "Харківський політехнічний інститут"*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ

Проведено аналіз сучасних світових демографічних тенденцій порівняно з демографічною ситуацією як в Україні, так і у Харківському регіоні. Показано, що економічна ситуація в Україні є причиною загострення проблеми старіння нації і пов'язаної з нею необхідністю збільшення актуалізації на утримання людей похилого віку. Дослідження розподілу населення за віком і за статтю доводять доцільність проведення пенсійної реформи.

Ключові слова: демографія, демографічна криза, розподіл населення за віком, розподіл населення за статтю, пенсійний вік, дефіцит бюджету.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві пенсійна система відіграє значну соціальну та економічну роль і потребує постійної уваги з боку держави. Суспільний добробут та якість життя населення значною мірою визначається пенсійним забезпеченням людей похилого віку та впевненістю у завтрашньому дні осіб, які працюють. В Україні існує тенденція переважання кількості пенсіонерів над працездатним населенням, а отже, тягар на працюючих із забезпечення пенсіонерів збільшується з кожним роком. Тепер на 88 пенсіонерів припадає 100 осіб, що сплачують пенсійні внески, а за прогнозами аналітиків у 2025 р. кожний працівник утримуватиме одного пенсіонера [3].

До того ж величезні пенсійні видатки, дефіцит Пенсійного фонду (ПФ) протягом останніх років, низький рівень пенсій, відсутність чіткого взаємозв'язку між сплаченими пенсійними відрахуваннями працівника і його пенсією, негативний демографічний прогноз – це лише окремі ознаки "хворобливого" стану вітчизняної пенсійної системи. Діюча солідарна пенсійна система надто залежна від демографічної ситуації. В Україні вік виходу громадян на пенсію є одним з найнижчих у світі. Відповідно частка пенсіонерів у структурі населення істотно перевищує цей показник більшості європейських країн. Отже, негативний вплив на стан пенсійного страхування має сучасна демографічна ситуація та "старіння нації". Збільшення частки осіб пенсійного віку призводить до підвищення обсягів споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення у старості. В умовах обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком. Тому в перспективі від успіху в розробці та практичному запровадженні одного з кроків пенсійної реформи щодо збільшення пенсійного віку залежить добробут як окремого громадянина, так і населення країни загалом.

Негативно впливає на пенсійну систему і макроекономічна ситуація в Україні. Враховуючи те, що розмір страхових внесків безпосередньо залежить від величини фонду оплати праці, загалом низький рівень заробітних плат призводить до недостатнього обсягу надходжень до ПФ. Потрібно відзначити, що загальний фонд заробітної плати в країні становить 490 млрд грн, при цьому приблизно 50 млрд знаходяться в тіні [11]. Незадовільне макроекономічне становище зумовлює низький рівень надходжень і до державного бюджету України, що унеможливує достатнє покриття дефіциту ПФ за рахунок державних коштів. Так, у 2010 р. з Державного бюджету на покриття дефіциту бюджету ПФ України спрямовано майже 27 млрд грн, або 14 % від річної потреби в коштах [3].

Проблеми старіння нації та збільшення навантаження на працюючих як наслідок сучасних демографічних процесів є спільними для багатьох розвинених країн. Так, з 2000 по 2050 рр. очікується подвоєння відсотка людей похилого віку, тобто кількість людей віком від 60 років і старше зросте від 10 % до 22 %, і цей показник стане рівним кількості дітей віком від 0 до 14 років [9]. Як наслідок демографічного такого переходу – від високої народжуваності та високої смертності до низької народжуваності та високої тривалості життя – вперше в історії люди похилого віку і молоді будуть складати рівні частки суспільства. Отже, постає питання про необхідність вживання заходів, які допомогли б створити умови для забезпечення гідних умов життя для всіх верств суспільства. Останні 25 років цим проблемам приділяється значна увага на міжнародних конференціях, які проводяться під егідою ООН і присвячені питанням народонаселення [5]. Основою для вирішення цих питань є концепція "Суспільство для людей будь-якого віку" [9]. Згідно з цією концепцією, суспільство повинно забезпечити можливість реалізації зв'язків поколінь, їх взаємних внесків один в одне, спільне використання результатів такого поєднання. Головним є те, що люди похилого віку завдяки набуванню поглиблених знань і вмінь здатні зробити значний внесок у процес подальшого розвитку економіки. Визнання їх здатності брати активну участь у самов-